

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนของโลกซึ่งเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายของพรรณพืชสูง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยเป็นแหล่งรวมของกลุ่มพรรณพฤกษชาติประจำภูมิภาคใหญ่ๆ ถึง 3 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคอินเดียน-พม่า (Indo-Burmese elements) กลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคอินโดจีน (Indo-Chinese elements) และกลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคมาเลเซีย (Malesian elements) มีพืชมีท่อลำเลียงในประเทศประมาณ 10,000 ชนิด แต่เป็นพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในปัจจุบันไม่เกิน 2 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนทั้งหมด (ธวัชชัย สันติสุข, 2532)

ในอดีตการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษ อาศัยปัจจัยจากธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัว ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากพรรณพืชต่างๆ และปัจจุบันประชากรมนุษย์มีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บทบาทในการนำพืชมาใช้จึงทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งการค้นหาพืชชนิดใหม่ที่จะนำมาใช้ประโยชน์นั้นมักเริ่มต้นมาจากการศึกษาความรู้เดิมของกลุ่มคนที่ยังมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและพึ่งพาประโยชน์จากพืชอย่างตรงไปตรงมา เป็นไปตามคำบอกเล่าที่คนรุ่นก่อนได้สะสมประสบการณ์จากการทดลองใช้กันมาเป็นเวลานานภายในกลุ่มของตน ซึ่งการศึกษาภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งเรียกว่า "พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน" (ชูศรี ไตรสนธิ, 2539 อ้างถึงใน เกศริน มณีสุน, 2544)

พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน (Ethnobotany) บัญญัติใช้เป็นครั้งแรกโดย Harshberger (1986, อ้างถึงใน Cotton, 1996) และให้ความหมายว่า "The use of plants by aboriginal peoples" เป็นการศึกษาถึงพืชที่กลุ่มชนด้อยอารยธรรมและชนดั้งเดิมในท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ ต่อมา ธวัชชัย สันติสุข (2539) ได้ให้คำจำกัดความที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ "พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน หมายถึง การนำพืชมาใช้ของกลุ่มชนพื้นบ้านที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือเพื่อนบ้านในกลุ่มของตน จนเป็นเอกลักษณ์การใช้พืชพรรณประจำท้องถิ่นนั้น" โดยรูปแบบการใช้ประโยชน์พรรณพืชนั้นได้แก่ การใช้เพื่อเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ตลอดจนใช้เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อต่างๆ รวมถึงวิธีการจำแนกแบบพื้นบ้านตลอดจนขั้นตอนการเตรียมและสู่ทางการใช้พืชนั้นๆ (เต็ม สมิตินันท์ และวีระชัย ณ นคร, 2534) ซึ่งมนุษย์มีรูปแบบการเลือกใช้ชนิดของพืช เหตุผลในการเลือกใช้ และกระบวนการใช้ที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ

พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เป็นศาสตร์ที่ได้รับความสนใจมากขึ้น แต่ในปัจจุบันกลับพบว่า ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อมนุษย์นั้นได้ถูกทำลายลงไปอย่างมากมาย ทำให้พืชพรรณต่างๆลดจำนวนลง นักพฤกษศาสตร์พื้นบ้านต้องทำงานแข่งกับเวลา ก่อนที่พืชชนิดใหม่ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาจะสูญพันธุ์ไป (Morgenster, 1997) พร้อมทั้ง การสูญเสียภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชตามประเพณี ซึ่งพืชแต่ละชนิดที่อาจสูญหายไปอาจหมายถึงการหายไปของพืชอาหาร พืชสมุนไพร แหล่งพันธุกรรมพืช ฯลฯ ที่สำคัญในอนาคต

ปัจจุบันการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยได้รับความสนใจมากขึ้น เนื่องจากในอดีตได้มีการสูญเสียภูมิปัญญาพื้นบ้านในการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชบางอย่างให้กับชาวต่างชาติ ประกอบกับยังมีชนกลุ่มน้อยอีกหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในประเทศ ยังคงมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ยังคงมีการดำรงชีวิตที่พึ่งพาอยู่กับปัจจัยพื้นฐานที่ได้มาจากธรรมชาติ และยังคงรอคอยการศึกษาภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อนำไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ในสังคมภายนอกให้เกิดประโยชน์ต่อไป เช่น ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ม้ง เย้า ลีซอ ซาไก ชาวเล ฯลฯ เช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ทางภาคตะวันตกของประเทศไทย ตามแนวชายแดน ไทย-พม่า มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าและพรรณพืช ตั้งแต่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งอาหาร ยา รักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม การเกษตร เป็นแหล่งสันตนาการเพราะชาวกะเหรี่ยงชื่นชอบการเที่ยวป่า และหาของป่า รวมทั้งพิธีกรรมความเชื่อต่างๆเกี่ยวกับป่า แต่ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงประสบปัญหา เช่น แหล่งที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นผืนป่าเดิม ปัจจุบันประกาศเป็นพื้นที่อุทยานฯ ทำให้ไม่สามารถขยายที่อยู่อาศัยได้ ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า เช่น หาอาหารป่า หรือยาสมุนไพรได้ รวมทั้งไม่สามารถใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรได้ จึงต้องเดินทางออกนอกหมู่บ้านเพื่อประกอบอาชีพรับจ้าง ซึ่งมีรายได้ดีกว่า ทำให้ขาดโอกาสในการได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบรรพบุรุษของกลุ่มตน ประกอบกับความเจริญที่แพร่เข้ามาอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลของการพัฒนาประเทศ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงรับวัฒนธรรมสังคมเมืองมากขึ้น จึงทำให้วิถีชีวิตของชนกลุ่มนี้เริ่มลดความเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชตามประเพณีลง รวมทั้งความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเหล่านี้เอาไว้ให้เป็นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ก่อนที่ความรู้เหล่านี้จะสูญหายไปพร้อมกับชาวกะเหรี่ยงรุ่นเก่าแก่ และเหลือไว้เพียงคนไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่มีวิถีชีวิตศิวิไลซ์แบบสังคมตะวันตก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. สามารถรวบรวมชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์พรรณพืชที่ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ใช้ในการดำรงชีวิต
2. เป็นแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พรรณพืชของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในประเทศไทย
3. เป็นแนวทางในการค้นหาพืชสมุนไพรเพื่อนำมาใช้ศึกษาหาสรรพคุณทางเภสัชพฤกษศาสตร์ต่อไป
4. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมาส่งเสริมให้มีการใช้อย่างแพร่หลายในสังคมภายนอก
5. เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์พันธุ์พืชต่อไปในอนาคต